

N. Raos *

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Znanost kao obmana

“Platon je prijatelj, ali je veća prijateljica istina”, znamenita je Aristotelova rečenica o svojem učitelju i (očito) prijatelju Platonu. Poznavateljima grčke filozofije poznat je predmet spora: mladi je Aristotel oštro kritizirao Platonovo učenje o idejama, toliko oštro da poslije Platonove smrti nije naslijedio njegovu Akademiju (premda mu je bio najbolji učenik), nego je osnovao vlastitu filozofsku školu – Likej. Platon se na njega nije mogao ljutiti, jer je oponiranjem svojem učitelju Aristotel ostvario ideal njegove (i Sokratove) filozofije: svrha filozofije nije uvjeriti nekoga u nešto, nego doći do istine, ma kakva ona bila. I u tome se filozofija (dijalektika) oštro razlikovala od političke demagogije (retorike), parničenja na sudovima i – da se vratimo na samo izvoriste – od pametovanja i svađanja (sofistike, eristike).

No tu je problem. Zašto dijalektika ide za dokazivanjem istine, a ne za nametanjem stavova i mišljenja? Odgovor je jednostavan: zato jer je bezinteresna. Filozofu, onome grčkom, nije bilo do toga da ostvari materijalnu korist, poput stranke u parnici, niti političku prevlast (poput retora), nije mu čak bilo do toga da pokaže kako je iznimno pametan (poput erističara). Ako se bori protiv nečega, bori se protiv neznanja, kako vlastitog tako i općeg. Svaka nova istina, ma kakva ona bila, uzdiže ga kao čovjeka, a uzdiže i društvo u kojem djeluje.

Platonizam je dakako idealizam, štoviše arhetip idealizma. Nema bezinteresnog znanja. To pogotovo vrijedi za naše vrijeme kada znanje postaje, kao i sve drugo, trgovački proizvod, roba. Isto tako znanost, znanstveno istraživanje i znanstveni rad.

Na pisanje ovog članka potaklo me je pisanje jednoga drugog. Urednik portala BUG online zamolio me je naime da komentiram reportažu u časopisu *Popular Mechanics*,¹ napisanu prema znanstvenom radu² u kojem je opisana identifikacija makromolekula u česticama što ih Saturnov satelit Enkelad iz svojih gejzira izbacuje u svemir. Nije mi bilo jasno zašto je uredniku to toliko važno sve dok nisam naletio na rečenicu koja se zaslužuje citirati u cijelosti, na izvornom jeziku: “The new organics can be either building blocks (things the microbes consume) or biological remains of membranes (things the microbes produce).”¹ Iz nje jasno proizlazi da nove molekule, točnije makromolekule, dokazuju postojanje života ispod Enkeladova leda.

Ne znam odakle da počnem, doista. Kao prvo o kemijskom sastavu, a posebice strukturi (konstituciji) rečenih makromolekula ne zna se gotovo ništa. Sve što je masena spektroskopija mogla dati jest omjer ugljika i vodika, a usto otkriti postojanje dušika i kisika te utvrditi kako u analiziranoj tvari uz benzenske jezgre postoje još hidroksilne, karbonilne i etoksidne skupine. I ništa više. I iz toga zaključiti kako je riječ o ostatcima staničnih membrana?

Porijeklo rečenih makromolekula nije za mene nikakva tajna. To je netopljiva organska tvar, poznati IOM (*insoluble organic material*) ili kerogen, koji je u ocean ispod Enkeladova leda dospio pa-

“Ako nam je razboritost svrha u skladu s prirodom, od svega najbolje tad će biti: biti razborit.”
(Aristotel, Nagovor na filozofiju, B 20)

dom kometa i meteorita, koji ga u izobilju sadržavaju.³ Zar treba drugo objašnjenje?

No još je zanimljivije tko je na takav, upravo fantastičan način protumačio rezultate kemijske analize. Nije to bio autor članka u časopisu *Popular Mechanics*, neki NN (novinar-neznalica) željan senzacija. Rečenica je citat jednog od (mnogih) autora članka, doktora J. Huntera Waitea, Space Science and Engineering Division, Southwest Research Institute, San Antonio, TX, USA (da čitatelju ne ostanem dužan ni tu informaciju). Kako je to moguće?

Moguće je, dragi čitatelju, jer svakome je u interesu da proda svoj proizvod, pa tako i znanstveniku. Stoga naslovi znanstvenih radova sve više sličie naslovima u novinama, što je benigno, no baš je maligno kada se daju izjave za javnost poput upravo citirane. Jer njihova je jedina namjera privlačenje medijske pozornosti, a kad vijest poput ove stigne u ruke novinara, onda više ništa ne stoji na putu lažima i obmanama. U ozračju novoga odnosa prema činjenicama skovan je i termin *faktoid*, koji označava svjesno miješanje činjenica s izmišljotinama, lažima.⁴ Termin je nov, ali je tehnika stara.

Kažem da je to stara tehnika jer je odavno poznata u špijunskoj praksi. Kontrašpijunaža, zaštita povjetljivih podataka, ne sastoji se naime – kako neupućeni misle – u tome da se neprijatelju dade što manje podataka o sebi, nego baš suprotno: treba ga bujicom podataka zbuniti te ga tako navesti na kriv zaključak. Pri tome mu se čak daju istiniti podatci kako bi se povećala vjerodostojnost izvora** te se lakše proturili oni lažni. To se nažalost dešava i sa znanošću, no s jednom malom razlikom: znanstveni se rezultati mogu provjeriti, a izmišljotine pobiti, no malo je onih koji to mogu učiniti. Tu i tamo nađe se netko tko poput don Quijotea juriša na vjetrenjače, no njegov se glas gubi u općoj medijskoj buci. U najboljem slučaju ostaje samo još jedno “mišljenje”, a svako mišljenje u demokratskom društvu treba poštovati ili u najmanju ruku tolerirati. Ako zbog ničega drugog, a ono zbog ravnopravnog položaja na tržištu, tržištu nafte, čelika, aluminiija, znanja, znanstvenih rezultata, informacija, ideja, istine, tržištu svega.

Literatura

1. J. Bennett, Saturn's moon Enceladus is spewing complex organic molecules into space, *Popular Mechanics*, Jun 27 (2018), <https://www.popularmechanics.com/space/deep-space/a21965317/enceladus-saturn-moon-complex-organic-molecules/>.
2. F. Postberg et al., Molecular organic compounds from the depths of Enceladus, *Nature* **558** (2018) 564–568, doi: <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0246-4>.
3. N. Raos, *The Cookbook of Life – New Theories on the Origin of Life*, HDKI, Zagreb, 2018, str. 157–163.
4. I. Čatić, M. Rujnić, Mikroplastika i makroplastika u oceanima, *Kem. Ind.* **67** (5-6) (2018) 273–275.

** U tome je naročito bila uspješna engleska obavještajna služba. Tako su Nijemcima preko dvostrukog agenta dostavili cjelokupnu projektnu dokumentaciju lovačkog aviona koji je, međutim, imao jednu manu: više se nije proizvodio – jer je bio zastario. Također su Talijanima prodali šifru svoje mornarice – da bi preko nje mogli plasirati lažne informacije.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr